

(1906. god.) dovesti do sukoba s krugom oko nadbiskupskog ordinarijata koji osniva zasebnu stranku pod imenom "Hrvatska katolička udruga" (1910. god.). Napetosti koje su potom izbijale, uzrokovane političkom polarizacijom u hrvatskom nacionalnom pokretu, unijele su izvjesne teškoće u život katoličkog pučanstva, a u predvečerje prvog svjetskog rata su, barem u većoj mjeri, prevladane.

U posljednjem poglavlju knjige Tomo Vukšić razmatra razvoj Katoličke crkve u Bosni "Od 1918. do naših dana" (103.-136.). Analizira se položaj crkve i katoličkog žiteljstva Bosne u vrijeme Kraljevine SHS, napose pokušaje državnog vrha da pridobivanjem manjine progugoslavenski orijentiranih svećenika i redovnika pridobije i stekne puni nadzor nad Crkvom i njenim utjecajem u narodu. Iscrpno je ukazano na značaj 3 visoke bogoslovne škole i klasične gimnazije, tada zasigurno najpoznatijih i najkvalitetnijih školskih ustanova njihove razine u čitavoj BiH. Razgranato školstvo polučilo je i nastanak i djelovanje relativno velikog broja časopisa i listova, a među tadašnjim katoličkim književnicima posebno se ističu sarajevski nadbiskup Ivan šarić, svećenici Izidor Poljak, Dragan Dujmušić i dr. Ukazujući na probleme i poteškoće s kojima se Katolička crkva u Bosni tada suočavala, autor ističe aferu oko konkordata beogradske vlade i Vatikana, općepoznat problem povlaštenog statusa pravoslavlja te namjerno i smišljeno favoriziranje starokatolika. Drugi svjetski rat i godine poraća doba su sudbonosnih zbivanja na bosanskim i hercegovačkim prostorima, čije se posljedice u velikoj mjeri osjećaju i do najnovijeg vremena. Ističući kako je posebno teško razdoblje za život i djelovanje Katoličke crkve u Bosni predstavljao period od oko 1960. godine, autor ukazuje na primjetan kulturni i prosvjetni pomak od 70-ih godina, kada se obnavljaju ili nastaju novi vjerski i kulturni časopisi i glasila, otvaraju nove župe te priređuju brojne kulturne manifestacije i znanstveni skupovi. Stalan trend opadanja postotka katolika u BiH, ali i unutarnji crkveni sukobi, najizraženiji su problemi Katoličke crkve. Najveći udarac katolicima Bosne zadala je srpska agresija 1991. godine, a egzodus katolika, nestanak župa, razaranje crkava i samostana, dovodi do drastičnog i za opstanak na tim prostorima nikada tako pogibeljnog smanjenja hrvatskog žiteljstva Bosne.

Na kraju knjige dodana je konfesionalna karta BiH koju je svojevremeno izradio Krunoslav Draganović na osnovi popisa pučanstva iz 1921. godine.

Iako nastao da bi pružio osnovne, širem čitateljstvu lako razumljive činjenice o višestoljetnoj opstojnosti Katoličke crkve na prostorima BiH, skupni rad bosanskohercegovačkih povjesničara predstavlja zanimljivo i pažnje svakog istraživača ove problematike zasigurno dobrodošlo djelo. Nastojeći u najkraćim crtama, bez pretjeranog polemiziranja i detaljiziranja spornih crkvenopovijesnih događanja tijekom prošlih i ovog stoljeća, pružiti cjelovit i jasan pregled razvitka i djelovanja Katoličke crkve u BiH, ova se knjiga može smatrati uspješnom sintezom i dobrom predradnjom za izradbu cjelovite povijesti Hrvata i Katoličke crkve u BiH.

Lovorka Čoralić

Justinijanove "Institucije"

"Latina et Graeca", Zagreb 1994., 590 str.

Već odavno se u historiografiji uvriježilo razdoblje od 518-610. godine u povijesti Istočnorimskoga (Bizantskoga) Carstva nazivati Justinijanovom epohom, a sustav društveno-političkih odnosa koji je tada dominirao Justinijanovim sistemom. Flavije Justinijan I. (482-565.), rođen kao Petar Sabatije u seljačkoj obitelji romaniziranih Ilira iz Mezije, vladarsku je karijeru počeo usponom svoga ujaka Justina I na carsko prijestolje (518.). Nakon Justinove smrti 527., Justinijan je zavladao sam. Osnovna njegova politička ideja, "spiritus movens" svih njegovih nastojanja, bila je "renovatio Imperii" u smislu uspostave negdašnjeg, politički i vjerski jedinstvenog "Imperium Romanum Christianum". To je Justinijan mislio ostvariti unutrašnjom konsolidacijom države i vođenjem izrazito aktivne vanjske politike. Carevom reformom uprave, gospodarskom, socijalnom i crkvenom politikom, kao i potezima koji su išli za učvršćivanjem granica Carstva, trebali su se stvoriti uvjeti za opsežnu osvajačku akciju protiv germanskih država na Zapadu. Već 533. srušena je vandalska država u Africi, u dugotrajnom ratu 535-553. dokončana je ostrogotska vladavina nad Italijom i Dalmacijom, a 553., nakon intervencije u vizigotskoj Hispaniji, pripojena je Carstvu Andaluzija s Cordobom.

Od svih tekovina koje se pripisuju Justinijanovoj vladavini samo su se dvije pokazale trajnijima. Radi se o opsežnoj graditeljskoj djelatnosti koju je inaugurirao Justinijan s namjerom da ostavi dostojno svjedočanstvo veličine obnovljenog Rimskog Carstva (vrhunac te djelatnosti predstavlja prijestolnička crkva Sv. Mudrosti - Hagia Sophia), i o reformi i kodifikaciji prava, koja također odgovara Justinijanovim pokušajima na raznim poljima da se ostvari i održi što jača unutrašnja kohezija zapadnog i istočnog dijela Carstva (to zorno pokazuje činjenica da je Justinijan konstitucijom "Pro petitione Vigili" i, odnosno "Pragmatica sanctio" 554. protegao važnost svoga zakonika i na Zapad).

Nastanak Justinijanova zakonika (Corpus iuris civilis) imao je i praktičnu stranu. Naime, ta je zbirka civilnih i kaznenopravnih odredaba i odluka trebala zamjeniti ranije nepotpune pravne edicije i unijeti sistematizaciju u golem broj rimskih pravnih djela i zbornika iz prethodnih stoljeća. Intenzivan rad na kodifikaciji, počet 528. godine, dovršen je, s obzirom na sam opseg posla, izvanredno brzo - do 533. dovršena je cjelokupna redakcija. Za to su posebice glasoviti pravnik i ministar pravde (quaestor sacri palatii) Trebonijan i profesor carigradskog sveučilišta Teofil, ali se ne smije zanemariti i poticaj kojeg je davao carev stalni i izravni nadzor. "Corpus iuris civilis" se sastoji od 3 osnovna dijela. Prvi dio pod nazivom "Codex Iustiniani repetitiae praelectionis" sadrži tada još važeće carske edikte od Hadrijana (117-138.) do 533., drugi dio pod imenom "Digesta" ili "Pandectae" obuhvaća izabrane i revidirane spise rimskih pravnika, koji su, uz carske edikte, vrijedili kao pravni dokumenti, a treći dio su "Institucije" (Institutiones), svojevrsan sažeti priručnik za pravni studij, temeljen na excerptima iz prethodna 2 dijela. Kasnije su čitavom zborniku bile dodane i tzv. "Novellae", odnosno Justinijanove zakonske odredbe iz godina 535-563. "Corpus iuris civilis" predstavlja, na neki način, idealan odraz justinijanskog sustava i to, u prvom redu, nasuprot klasičnoj rimskoj tradiciji, po neprestanom naglašavanju carskog apsolutizma, ali i po određenom utjecaju kršćanskog svjetonazora na pravni sustav, a ostao je ne samo temeljem za kasniju bizantsku pravnu praksu, nego je od 12. stoljeća nadalje odlučno utjecao na pravni razvoj zapadne Europe, tako reći do naših dana.

Justinijanove "Institucije" (pod tim se nazivom podrazumjevaju djela koja na sistematičan način obrađuju osnovne principe neke nauke), koje su, evo, dostupne sada i u hrvatskom prijevodu (prevodilac, nedavno preminuli sveučilišni profesor Ante Romac, ujedno je autor uvodnog dijela i komentara), djelo su trojice bizantskih pravnih stručnjaka - Trebonijana, Teofila i Doroteja, a proglašene su 533. carskom konstitucijom "Imperatoriam maiestatem". Glavni njihov izvor su spisi rimskog pravnika Gaja (2. st.), ali su se sastavljači koristili i djelima drugih pravnika, Florentina (2. st.), Domicija Ulpijana (2/3. st.) i Elija Marcijana (3. st.). Sadržaj "Institucija" podijeljen je u 4 knjige o raznim područjima građanskog i krivičnog prava, a njihova specifičnost jest u tome što su one istodobno služile kao važeći zakonski propisi, prikladan udžbenik za tadašnje studente pravne znanosti i kao koristan priručnik za pojedina pravna pitanja. "Institucije" su značajne i po tome što daju sumarni pregled rimskog privatnog prava, te njegovih bitnih načela i ustanova, što se nije moglo postići u "Justinijanovom kodeksu" i "Digestama" kao mnogo opsežnijim zbirkama.

Hrvoje Gračanin

Vinko Paletin,

Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda zapadne Indije (1559)

Tratado del derecho y justicia dela guerra que tienen los reyes de españa contra las naciones dela yndia occidental (priredili: Franjo Šanjek i Mirjana Polić-Bobić), Globus, Zagreb 1994., 303 str.

Jedna od najistaknutijih osoba iz doba kada se otkrivao Novi svijet je Korčulanin Vinko Paletin (1508. - poslije 1571.), potomak ugledne plemićke obitelji, pustolov, vojnik i osvajač, potom dominikanac, znanstvenik širokih interesa, aktivan u svim važnijim zbivanjima novoga vijeka.

Zarana se otisnuvši na more, Paletin 1529/30. stiže u Španjolsku iz koje se 1536/37. godine kao vojnik i pomorac pridružuje ekspediciji koja za cilj ima osvajanje poluotoka

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine